

За разлику од неких других писаца жена чија женскост у литеалном смислу представља неутрални факт, или се пак стидљиво провлачила кроз норвешке фјордове, женскост Снежане Јаковљевић је и градивни материјал и везиво и епичентар из кога се шире струјања ка рубовима текста. Догађај није више споља него изнутра, говор више није радио извештај него визуелни акт, и он се не зауставља на тривијалном поимању женског као примопредајника сексуално-естетских фрустрација него се обогаћује новим елементом, елементом

жене-писца. Тада се нови елеменат не односи негативно према досадашњем икуству женског већ га управо супротно интензификује преламајући га кроз ново металитерални објектив.

Нови роман Снежане Јаковљевић, свесно или несвесно, још више растегљује расцеп полове у литеалном али још једном доказује неоспорну чињеницу да се оквири свакидашијице не прелазе простим полним одређењем текста. Ако се неко јоши уопште и нада да се ти оквири могу надвладати.

Тања Крајујевић

СУМЊА У ЖАНР ИЛИ: У ТАМНИЦИ ВРЛИНЕ

МИЛИЦА МИЋИЋ ДИМОВСКА: ПОСЛЕДЊИ ЗАНОСИ МСС. НОЛИТ, БЕОГРАД, 1996

Књига *Последњи заноси МСС* Милице Мићић Димовске намах указује да се искуство добrog и сигурног приповедача (*Приче о жени* 1972, *Познаници* 1980 и *Одмиравање* 1992) рефлектовало на умеће обликоваша овог романа, до сада најзрељијег ауторкиног остварења. Роман у основи чине поглавља, као добро обликоване и исцелизиране приповедне целине, од којих свака има простудирано самостално значење па и место у низу, а тај низ образује и специфичне самантичке кругове од којих је сваки нова платформа у сагледавању целине.

Књига има још једну значајну особеност. То је роман са уверљивим и снажним предлошком. Његова јунакиња је позната личност из историје српске културе, без обзира колико мало о њој знали, то мало, удржено и готово слијено са временом у коме припада, шири правце књижевног значења дајући централном лицу Милице Мићић унутарње и спољне референце које су не само подлога рестаурацији духа епохе оживотворењу једног од његових књижевних портрета (чиме би већ био остварен доволан основ биографском роману у историјском контексту) већ и дубљој двојној игри, чији ритам води могућем ишчитању романа као оспоравању доминантног биографског жанра-кому првидно сви елементи књиге воде. Двојење и расап, и у психолошкој равни, и као избирајућа ауторска, дистанцирана осматрачка тачка, постаје растворена, дехомогенизована, семантичком сегментима обогаћена наративна привилегија ове књиге.

Тако се и историјски тренутак, иако битна одредница предлошка, што стимулише духовни и емотивни свет јунакиње, појајпре разоткрива у двојности: са једне стране као општи, колективни образац, са друге пак као фон на коме се исписује и испитује индивидуална судбина исказива мерилима што потенцирају и одговорност њеног посебног формулација, дакле самостварења. То што је појпора ове судбине уметничка вокација, књижевној разради стављају на располагање провокативну спрету питања етике и среће, подвигништва и/или креације у домену осмишљења животног и стваралачког елана, чинећи је, у овом случају, чврним местом књиге, који кроз лик патријаралне "родољупке" и узнесене "песмотрворке" добија на драматичи и снази али и парадокс аутентичне неразрешивости. Јунакиња, која тек на крају романа проговори у првом лицу, формулисаће тај први и последњи исказ самоспознаје тензијом драмског и стиховног израза: *Моје име је немогућност*.

Иако је у "поставку епохе" Милица Мићић Димовска уложила опсежно истраживање (обиље података из младости "врдничке виле", структура и арома сеоског, потом градског амбијента, са обрисима грађанског, свештеног, дворског и дипломатског устројства живота) и посебну акрибију у делимице рестауриран делимице домаашан декор, али и у занимљиву лексичку преобуку приче о времену - исти ангажман видан је и у погледу дистанце коју аутор гради према предлошку, активно својим коментарима суделујући у градњи двојног смисла којим се централна романеска раван не остварује само као животопис МСС, већи иронични, делимично емотивни, бунтовни, или критички тон спрам оног што се оправља као суштинско опредељење главног јунака-као жене и ствараоца. Надиндивидуални идеал, феномен жртве, ратнице-списатељице, као еквивалент непроменљивог клишеа, симултано, овим коментарима, стиче други аспект, који паралелним током нараџаје преиспитује осетљиве, нестабилно успостављене границе личног и уметничког интегритета главне јунакиње, као што их заправо судари са стварношћу, у начелу свагда и непрекидно стављају на пробу.

Безизлазно лебдење МСС понад сопствене неостварености и вишег циља писцу отвара плодан распон у игри документа и фикције, и он га значајни експлоатише. Фасцинантна грађа, истражена, и до детаља евидентирана, бива стављена у функцију романеске оси која покреће више од једног, а посебно више од биографског тока. Њена противтежа је оспоравање што непрекидно тражи стварност другачији, сложенији и аутентичнији од податка, те сваки повратак фонду чињеница развија у опирање предлошку као једином потпуном и

непорецивом извору истине. Питање из *Поетике кривотворења* Јовице Аћина: *Постоји ли оригинална верзија? Трансферишемо ли нешто у шта не можемо бити сигурни. И није ли управо неизвесност та која тражи да трагамо за могућностима онога што не мора ни постојати* - једно је од добродошлих стновишта у тумачењу метафизичко-равни ове прозе, а са друге стране, додатни, нови степен сумње у непроменљиву вредност циљева који гуше јунакињину садашњост овековечујући прошлост, преобрађајући апсолутизам врлине у тиранију форме, у епитаф, надгробни споменик животу.

У тамници врлине и девествености, биографија прераста у случај МСС, боравак у безваздушном ковчегу, у простору смрти. Стога препознавање ових смртних лица - утолико убедљивијих колико живот разностроко измиче или јунакињу нехотично додирује и рањава (топлина у савамалским уцерницама, увид у неку другу младост као једноставнији изданак постојања; мала Милица, ведри потомак Миличине пратиље Теодоре) - постаје особена жал за животом и знак посртјања у јаловом подвигништву, исказана и минуциозним ауторизмом *разграђивањем клишеа*, трансценцирањем биографске методе, сумњом у жанр, која гради своју симултану имагинативну надградњу биографских напрслана. Јер фикција је та која чини да МСС израсте у роману из историјске личности у јунакињу наративне прозе, а уз њу је то заправо и аутор књиге о њој, онај који зна да, као и сви митови, и "мит о оригиналну" представља варљиво тле на коме опонашање обрасца указује да оригинала нема - уколико је препуштена једном дата, јединствена и непоновљива шанса индивидуалног самоформљења.

Милица Мићић мултилипликује тематски и жанровски опсег романа, иронијском сагледавању подвргавајући јунакињу као искључиви, дословни и ригидни модел подређења "биографском" задатку који мимоизали разујеност, смелост и ризик трагалачке пустоловине, самим тим и креирање поливалентне смислености као животне и стваралачке парадигме, визионарства што саздаје и у себи носи самоспознajну, ослобађајућу енергију и веру у могућност промене, бивајући тако и авангарда своме времену. Комплексност ових аспеката "откочена" је управо сумњом у биографију, и представља најлепше и најпророктивније духовно средиште књиге, њен фокус, који неуапљивим и формално дифузним средствима поетичка питања осветљују као општеважеће, цивилизацијске теме, од одсутног значаја за сваки па и савремени тренутак, за индивидуалне и националне стваралачке перспективе и тензије. Усиљености моралне доктрине супротстављају се жива и животна, по својој бити амбивалентна питања, која подразумевају дискутабилну, другим оптикама отворену и до краја нерасветљену тајну дела и подвигништва, садржану у храбrosti самог чина стварања, мисији уметности чији морални задатак и циљ не мора бити и није ње саме, јер, како истиче Цветан Тодоров ("Поезија и морал") и како сугеришу пишчеви коментари - откривајући нам *своју истину*, стварајући лепо и смислом богато дело - уметност свој морални задатак испуњава чинећи свет управо тим смислом богатијим.

Сумњом у жанр, Милица Мићић је остварила комплексност штита које једном сада, ослоњеном на архиве прошлости, противставља питања будућности, а перформансу ригидне врлине супротставља идеју живота и уметности који до краја развијају своје потенцијале, саздајући модел егзистенције, (Угриновљев 'узор живота у малом'), који могу осмислити и формулисати истински слободне стваралачке индивидуалности.

Попут оне што се тек назије на крају романа, где падају маске, у две бриљантне сцене закаснелог меланхоличног ослобађања: еротског "пресупа", који, као и свагда, носи сакралну премоћ живота над врлином; а потом, завршног прихваташа смрти, као разрешнице свих јунакињиних "немогућности" - поравнања са смрђу њеног живота.